

Közzétéve a *Beszélő* oldalon (<http://beszelo.c3.hu>)

[Beszélő folyóirat](#) > [6. szám, Évfolyam 6, Szám 6](#) > [Roma-dosszié](#) > [Kényszermosdatások Magyarországon](#)

Kényszermosdatások Magyarországon

[Bernáth Péter](#) ^[1], [Polyák Laura](#) ^[2]

[Visszaemlékezések](#) ^[3]

A telepeken élő roma közösségek rendszeres kényszermosdatása a huszadik század Magyarországnak egyik legsúlyosabb fejezete. És annak ellenére az egyik legfeltáratlanabb, hogy ezek az akciók a dokumentumok alapján a magyarországi romák több mint felét érinthették.

A mosdatások a szocialista Magyarországon minden addiginál tervszerűbbé és szélesebb körűvé váltak. Bár a szocializmus a korábbi rendszerek ellenében határozta meg magát – a romák hátrányait a kapitalista elnyomással és azzal magyarázva, hogy korábban pusztán rendészeti és közegészségügyi problémaként tekintettek rájuk –, a megrendszabályozás, az ellenőrzés és a „betörés” jegyében fogant programok fennmaradtak, sőt a totális államgépezet elől csak keveseknek volt menekvés. E kérdés talán legfontosabb dokumentumaiból, a tanácsi jelentésekből kiderül, hogy a munkaerő-piaci, oktatási és lakóhelyi modernizáció és emancipáció erőteljes programja rövid időn belül feltöltődött a hatalom és a többségi lakosság régi előítéleteivel.^[1] Ami a háború előttihez képest változott: a programok könnyörtelenségét elkendőző „felemelő”, patronáló retorika. A „patronálás” azonban egy egyenrangúnak soha nem tartott viszonyon alapul, és könnyen leírható az az út, amelyen keresztül ez az attitűd a büntetések és a kirekesztés irányába visz, mert a másik hibáival, javíthatatlanságával magyarázza saját kudarcait.

A kényszermosdatások látványosan példázzák ezt a folyamatot. A szocialista hatalom, amely néhány évvel a több ezer magyarországi áldozatot követelő roma holokauszt után „egyenlő jogokat” deklarált, később csak magát a roma lakosságot büntette katasztrofális közegészségügyi helyzetéért, higiéniás körülményeiért, sújtva így több helyen még azokat is, akik már kiköltöztek a kolóniákról, míg csak igen ritkán azokat a többségieket, akik szintén a cigánytelepeken laktak. A pártállam meghirdette ugyan a telepfelszámolás programját, de a legtöbb helyen engedett a nyomásnak, és ha átmenetileg a lakókörülmények javultak is, az új lakókörnyezet épp annyira szegregált maradt, mint a régi, ráadásul a többségi lakosság és a cigány közösségek lakóhelyeinek komfortfokozati különbsége sem csökkent. Ma látjuk igazán, hogy mennyire átmeneti és részleges eredményeket hozott csak a telepfelszámolás.

1971-ben a roma családok kétharmada lakott még ezeken a telepeken, a legtöbb helyen csatorna, vezetékes víz vagy villamos áram nélkül. Ez a helyzet, a nyomorúságos lakókörülmények intézményesítették és dinamizálták azt a sztereotípiát, hogy a romák piszkosak, és mindez „tudati elmaradottságuknak”, „cigány életvitelüknek” és „megrögzött szokásrendüknek” köszönhető. Sok helyen a

kényszermosdatás nem volt egyéb, mint egyfajta rituális megtisztulás a „cigányság mocskától”, illetve a hatalom erőfitogtatása, hogy képes nyilvánosan meztelenre vetkőztetni asszonyokat, csíkot vágni a hajukba, és rendőrökkel végighajtatni őket a falun.

Kóborból telepi, telepiből cigány

A huszadik században született egészségügyi rendelkezések elemzése jól leírja azt az utat, ahogyan az „egészségtelen körülmények között élőkől” eljutunk a teljes roma közösségig. A hatóságok a XX. század elején egy roma csoportot, a „kóbor cigányokat” okolták a kiütéses tífusz, himlő és más járványok elterjedéséért,^[2] és még a második világháború előtt született rendeletek és tanulmányok többségében is, amelyek a szegényházak, tömeglakások ellenőrzését is szorgalmazták, különbséget tettek a roma csoportok között. A második világháború környékén megszűnik ez a különbségtevés. Szentkirályi Zsigmond kassai tiszti főorvos 1941-ben a járványok elleni lépésként már a romák és nem romák érintkezésének megakadályozását, és utóbbiak rezervátumba zárását javasolta.^[3]

A háború után a közegészségügyi feladatokat már a „cigánykérdés megoldására” irányuló programokként írták elő a tanácsok számára. Ezzel megtörtént a telepfertőtlenítések „cigánykérdésként” való intézményesítése. Azzal pedig, hogy a közegészségügyi programok kiemelt feladata lett az „elmaradott néprétegeket” célzó „felvilágosító munka”, megtörtént az első lépés afelé, hogy a „megrögzött szokásrend”, ne pedig a körülmények legyenek felelősek a katasztrófális higiénés körülményekért.

Az ötvenes évek végétől rendszeres téma Magyarországon a villamos áramot és a vezetékes ivóvizet is nélkülöző telepek felszámolása. Az akciók jelentős része azonban már megindításakor elakadt, a romák beköltöztetése a legtöbb helyen a többségi lakosság ellenállásába ütközött, a helyi hatalom gyakran új telepeket hozott létre. Az egészségügyi helyzet terén alapvető változást jelentő telepfelszámolás sok helyen tehát elmaradt, amit nemegyszer kudarcként ismernek el a megyei tanácsi jelentések is. Még 1980 körül is komoly összegeket fordítottak ezekre az akciókra azokon a telepeken, ahol a víz 25 évvel az első rendelet megszületése után sem volt bevezetve. (Ugyanakkor a többségi házak általános komfortosságát – így például az illemhellyel való ellátottságát – jól mutatja, hogy a Vöröskereszt által 1953-ban beindított „Tiszta udvar – rendes ház” mozgalom kitüntető táblájának megszerzéséhez a legtöbb pontot éppen a mellékhelyiség, jobbára fából ácsolt budi, meglétével és tisztán tartásával szerezhették a résztvevők.)

A körülmények tehát változatlanok maradtak, a hatóságok pedig a fürdető-fertőtlenítő akciókkal próbálták „eredményeket felmutatni”. A szövegek gyakran hangsúlyozzák, hogy olyan körülmények akcióprogram szükséges, amely során megváltozik a „cigányoknak a társadalmi elkülönülésből eredő *megrögzött szokásrendje*”. A kulcsszó az „átnevelés”. A Vöröskereszt a hatvanas évektől kezdve – az akkor már rendszeres telepellenőrzések mellett – gyakran filmvetítéssel egybekötött előadások sorával tartott egészségügyi felvilágosítást a romák számára.^[4]

Az ellenőrzéstől a pogromokig

Ugyanakkor az apparátus hamar rájött arra, hogy semmi sem fog változni, amíg „meg nem nyernek” egy-két romát, így nem minden nehézség nélkül[5] a telepeken egészségügyi vagy tisztasági felelősöket neveztek ki a romák közül. Ők voltak azok, akik a nem roma egészségügyi járőrökkel 1950-től a telepek rendszeres ellenőrzését végezték. 1958-ban országszerte 383 roma egészségügyi felelőst jelöltek ki, akiknek a lakások mellett az ott lakók személyes tisztaságának ellenőrzése is a feladatuk volt. A hatóságok eleinte a többségi hatalom jól bevált módszerét, a vajdarendszert is megpróbálták hasznosítani a cél érdekében. Látványos példája az ebből eredő ellentmondásoknak, hogy egy bicskei megbízólevél tanúsága szerint nem riadtak vissza e párhuzamos hatalmi struktúra kiépítésétől sem – bár azt egy másik jelentés törvényellenesnek ítélte.[6]

Az ellenőrzés mellett – nem kötelező formában – már 1955 előtt is történtek fürdetések, az Egészségügyi Minisztérium utasítása alapján azonban ettől az évtől az egészségőröknek már megelőző jellegű – tehát mindenkire kiterjedő – porzást és fürdetést kellett végezniük. A nagyobb településeken és városokban fürdető helyiségeket állítottak fel, míg a kisebbeken fürdetőkocsival jelentek meg az egészségügyi dolgozók – legtöbbször a rendőrség,[7] több helyen a honvédség kivezénylésével, és néhol besegítettek a tanácsai dolgozók is. A fürdetés rendszerint fél napig, egyes településeken több napig is tartott: mint például 1985-ben a Pest megyei, akkor összesen 129 roma lakosú Bagon, ahol négy napig húzódott.

Az akciók rendszerint hajnalban kezdődtek – egy 1963-as borsodi jelentés tanúsága szerint nem utolsósorban azért, „mert az egészségügyi járőr ilyenkor nem csak a tetvességet, hanem a véccé használatát is ellenőrizheti”. A fürdetésen átesett embereknek papírt adtak az egészségügyi ellenőrzésről, amivel munkahelyükön igazolhatták a távolmaradás okát.

A legtöbbször azonban inkább vállalták a felelősségre vonást, mintsem a szégyent nem cigány munkatársaik előtt.

A technológia

A fertőtlenítések során a szerek több fajtáját használták. A kiütéses tífusz legfőbb terjesztőjének tartott ruhatetvesség[8] ellen krezol szappannal „egész testkezelést” (lemosást) alkalmaztak. A szappan habját 15 percig a testen kellett hagyni, majd folyó vízzel lemosni, mert a krezol a bőrrel felszívódva mérgezést okozhat. A ruházatot gépben tetvetlenítették.

Széles körben használták a DDT-t, amit az Egyesült Államokban mint rovarirtó szert, kifejezetten mezőgazdasági használatra fejlesztettek ki. A DDT-t pumpával vitték fel a ruházatra, a hajra és a testhajlatokba. A szer mezőgazdasági használatát 1968-ban az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete, a FAO betiltotta, és Magyarország az elsők között írta alá az erről szóló egyezményt, a romák kényszerfürdetése és -fertőtlenítése során azonban még sokáig az egyik leggyakrabban használt vegyszer maradt. A Nemzetközi Rákkutatási Ügynökség szerint a DDT rákkeltő, és csökkenti az immunrendszer működését. A DDT-származékok elraktározódnak a herében, a petefészkekben, az emlőmirigyben és a csontvelőben is.

Mobil fertőtlenítőgépeket is használtak: általában a ZIL teherautók alvázára szerelt,

kétkamrás DDA-2-t. A kamrák nagysága egyenként 2,5 köbméter volt, ezek mellé telepítették a fürdetéshez szükséges sátrat vagy sátrakat, amikben óránként száz főt tudtak fürdetni.

A tanácsi jelentések alapján az intézkedéseket leginkább a többségiak védelme motiválta: a telepfelszámolások során például prioritást élveztek azok a telepek, amelyek a nem romák, azon belül is a turisták főbb útvonalai mellett voltak.^[9] Nem ez az egyetlen jele annak, hogy a hatóságok nem elsősorban a romák miatt aggódtak. Az egyik egészségügyi szaklap 1977-ben a következőképpen fogalmaz: „a szakemberek (...) elsősorban a fertőzött tetvességi gócból betelepített cigánylakosság tetvesség-terjesztő szerepét hangsúlyozzák. (...) A hosszú hajdivat, a kialakuló rovar rezisztencia mind olyan tényezők, amelyek elősegíthetik a fejtetvesség emelkedését.”^[10] 1960-ban egy Somogy megyei jelentés: „a megyei Köjál fürdető kocsija rendszeresen járja a telepeket, amit a lakók szívesen is fogadnak, fokozatosan leküzdik azokat a gátlásaikat, melyek kezdetben a fürdetéssel kapcsolatban jelentkeztek. (...) A Köjál minél gyakrabban biztosítsa a cigánytelepek lakóinak fürdetését, hiszen ezzel az élősdiak kiirtását, a járványveszélyt szüntetik meg. Ugyanakkor ez maga után vonja a többi lakos és dolgozó idegenkedésének megszűnését is. Sokan attól félnek, hogy tetűt és egyéb élősködőt kapnak tőlük. Ha rendes, tiszta öltözékben jelenik meg a *cigány az emberek között*, akkor nem óvakodnak közelségétől és támogatják minden téren.”

A közegészségügyi szervek ugyanakkor a programok igazolásakor a romák segítségét hangsúlyozták, és a jelek szerint nem is igen voltak tisztában az akciók megalázó voltával. Csaknem valamennyi jelentés hasonlókat ír: „a közegészségügyi szervek tetvességre irányuló javaslatait és a szanálást mindenütt ellenségesen fogadják. (...) Sajnos a nagy költséggel beszerzett fürdető-fertőtlenítő gépkocsik is éppen ezért kihasználhatatlanok. Éppen az a kategória, amelyik fél-vad, putris életmódot folytat, földön, rongyokon alszik és leginkább lenne szüksége erre a szolgáltatásra, idegenkedik, tiltakozik ellene. Pedig a fürdető-fertőtlenítő gépkocsival, felfűtött sátrat, törülközőt és szappant nyújt a Köjál díjmentesen a használóknak. (A szappant nem is kérjük vissza.) Sajnos, egy ilyen gépkocsi megjelenésével szétrobban egy telep és csupán néhány gyerek és öregasszony marad vissza, akik inkább szórakozásnak, mint tisztálkodási lehetőségnek tekintik ezeket az igen drága lehetőségeket.”^[11]

Erőpolitika

Arra, hogy a kényszerfürdetések rendszere önmagában sem a telepek elmaradottságával, sem a valódi tetvességi aránnyal nem indokolható, szemléletes példa a Pest Megyei Tanács jelentése, amely szerint 1982-ben a 29 057 fő telepi mellett csaknem ugyanennyi 21 707 fő nem telepen élő romát vizsgáltak meg. Csak romákat. Előbbiek között 346, míg utóbbiak esetében 609 tetves személyt találtak.^[12] Ugyanebből a jelentésből kiderül, hogy 2135 embert tetvetlenítettek, annak ellenére, hogy 955 főt találtak tetvesnek.

Másfelől a hivatali retorikában a tetvességet hol az elmaradott körülmények, hol az alcsoportok közötti különbségtevés,^[13] hol az úgynevezett „cigány életmód” magyarázta. Ezt példázza a Csongrád Megyei Tanács 1982-es beszámolójának egyik mondata: „egyes csoportoknál a hagyományos életforma komoly egészségügyi és közegészségügyi feladatok mindennapos megoldását teszi indokolttá, bár

tömeges fertőző megbetegedés a cigány lakosság körében az elmúlt időszakban nem fordult elő”.

E fürdetések mindenesetre alkalmasak voltak arra, hogy a helyi hatalom fitogtassa erejét, és különösen a hagyományokat jobban tartó közösségek esetében szétszaggassa a tradíció kulturális jelentésein is alapuló szálakat. Utóbbira jó példa, hogy ezekben a közösségekben a lekopaszítás hagyományosan a megalázás eszköze, az oláh cigány közösségekben például a férj levághatja a hűtlen asszony haját. Bár az utasítások hangsúlyozzák, hogy „a kiütéses tifuszban nem szenvedő személy tetvetlenítésekor a hajzat lenyírása és a szőrtelenítés csak olyankor indokolt, amikor nagyfokú eltetvesedés, nagyfokú testi elhanyagoltság, a hajzatnak szétbonthatatlan összetapadása vagy hasonló okok következtében e nélkül a tetvetlenítés megbízható módon, végre nem hajtható”,^[14] végeláthatatlanok azok az esetek, amelyek során olyan asszonyokat borotváltak kopaszra, akik még csak nem is voltak tetvesek.

1960-ban Takácsi községben két fiatal lány leborotválása után öngyilkosságot kísérelt meg. Ugyanebben az évben Csót községben valóságos pogromot hoztak össze a hatóságok: *búcsú napján* nem csak a helyieket, de a vendégeket is megnyírták és megfürdették. Ugyanitt a fürdetések során a romák közül „többnek csak csíkot vágtak a hajába, öreget, fiatal egyaránt megszégyenítettek. Meztelenre vetkőzve kellett a fürdető kocsiba bemenniük, a karhatalom és a személyzet szeme láttára, akik gúnyos megjegyzésekkel kísérték a műveletet. A telepen lakók üzemi dolgozók voltak, öntudatos, tiszta emberek, akik közül többen bemenni sem mertek másnap a munkahelyükre. (...) Az egyik szemtanú szerint a látvány olyan volt, hogy dachau-i emlékeit idézte fel benne. A szőrtelenítés olyan nagy felháborodást váltott ki a nem cigány lakosok között is, hogy a párt adminisztratív osztálya vizsgálta ki az esetet.”^[15]

1962-ben Tahitótfaluban „a községben lakó, évek óta egy munkahelyen dolgozó cigány férfi elkeseredve panaszolta, hogy nála – csak azért mert cigány – fertőtlenítettek, annak ellenére, hogy az egészségőr megállapította, hogy nem tetvesek”.^[16] A Baranya Megyei Tanács ugyanebben az évben született, hasonló eseteiről beszámoló jelentése^[17] ritka példája annak, amikor a hatóságok számot vetnek saját mulasztásukkal: „a tisztálkodás feltételeit sokszor nem is találni meg egy-egy cigánytelepen, amelytől csak nagy távolságban található víz”.

Döbbenetes, hogy évek óta széles körben zajlottak már a fürdetések, amikor egy 1961-es utasításra hivatkozva a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács elrendeli, hogy „a nők fürdetésénél kizárólag női dolgozók segédkezhetnek”.

A sorozatos erőszak miatt a központi vezetés ugyanebben az évben végül úgy döntött,^[18] hogy „csak azokat a cigányokat kell ellenőrizni, fürdetni és fertőtleníteni, akikben élősködőket találnak”. Az utasítás külön kiemeli, hogy „az indokolatlanul fürdető és szőrtelenítő dolgozókat, illetve, akik az eljárás során megalázó megjegyzéseket tesznek a cigányokra, azokat felelősségre fogják vonni. A cigányokkal szembeni egységes fellépés a tiszta és normális körülmények között élő cigányokat sérti és ellenérzést vált ki belőlük.” Az intézkedést a helyi tanácsok a jelentések szerint gyakran ezután is figyelmen kívül hagyták, folytatva az előző, mindenkire kiterjedő gyakorlatot.

Iskolai fürdetések ma

A „rendszer puhulásával” a telepeken tartott botrányos „közegészségügyi” akciók megszűntek, az ellenőrzés az óvodákba, általános iskolákba tevődött át, és a higiénés kontroll ma is az oktatási intézményekben zajlik. Míg egyes telepek felszámolására vagy legalább közművesítésére fél évszázad is kevés volt, addig az iskolai döntések egy része kísértetiesen emlékeztet a korábbi évtizedek kollektív megbélyegző gyakorlatára.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Bogácson tavaly az iskolában csak külön vécét használhattak a roma gyerekek, külön (műanyag) poharokból ihattak az ebédlőben, az ő asztalaikon viaszosvászon terítő volt a többieknek járó vászonterítő helyett. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tiszavasváriban, a helyi általános iskolában 1997-ben közegészségügyi okokra hivatkozva külön napon ballagtatták a nem roma és a roma gyerekeket. A romák egy része beperelte ezért az önkormányzatot, és a bíróság jogerősen fejeként 100 ezer forintnyi kártérítésre kötelezte a helyhatóságot. A helyi cigány önkormányzat vezetője szerint a roma gyerekeket azóta még inkább elkülönítik, és valószínűleg idén ismét külön ballagnak majd a végzősök.

A hosszasan húzódó, de talán végre meginduló európai uniós (Phare) pénzekkel is támogatott roma oktatási program keretében az óvodákban és iskolákban fürdőszobák kialakítására is lehet majd pályázni. Nem világos, hogy egy ilyen kezdeményezés miatt is speciálisan roma program. Arra mindenestre alkalmas, hogy ismét intézményessé tegye azt a vélekedést: a romák koszosak.

Jegyzetek

[1] Erre példa egy 1962-es Pest megyei jelentés, amely szerint a telepfelszámolás során az „áttelepítést” fokozatosan kell megoldani a romáknál: a putriból nem egy összkomfortos lakásba kell tenni őket, hanem a kettő között átmenetet jelentő épületekbe, ezek voltak az úgynevezett „Cs” (csökkentett komfortfokozatú) lakások.

[2] 1916-ban elrendelték a „kóbor cigányok” himlő elleni beoltását (15 000/1916 BM rendelet), 1923-ban a vásároktól való eltiltásukat (83 274/1923 BM körrendelet); egészségügyi vizsgálatukat és szükség esetén fertőtlenítésüket (53 088/1923 M.N.M. körrendelet).

[3] „Véglegesen csak úgy lehet leszámolni a cigányok luesével [vérbajával], (...) ha valami módon a cigányok és nem cigányok érintkezését meg lehetne akadályozni. Ezt csak úgy lehetne elérni, ha az államhatalom elhatározza magát a cigányok rezervációba zárására.” Dr. Szentkirályi Zsigmond: A kassai cigányok veneriás fertőzöttsége. *Népegészségügy*, 1941, 1066–1077. o.

[4] „Megjelentettük és a KÖJÁL-oknak terjesztésre átadtuk a Tisztaság-Egészség! című, kevés szöveggel, sok képpel szerkesztett alapvető személyi és környezethigiénés röplapokat, az elmaradt néprétegek számára célzottan. (...) Az alkalmazott módszerek közül a beszélgetéseket, előadásokat és filmvetítéseket helyezük előtérbe, mint a legeredményesebbeket.” Az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Felvilágosítási Központja jelentése cigánykérdésbeni (sic!)

tevékenységről a Művelődésügyi Minisztérium helyettes vezetőjének. 1962. IX. 21.

[5] A Bács-Kiskun Megyei Tanács 1963. XI. 20-i jelentése szerint „sok telepen még problémát jelent az egészségügyi felelősök beállítása, mivel nem szívesen vállalnak még ilyen megbízást, félve a többiek bosszújától”.

[6] „Fel kell számolnunk a vajdaság intézményét, ami a cigány származású egyének között (...) a vallással egy értékben jön számításba. (...) A jelenlegi vajdát ki kell oktatni, tudatosítva vele, hogy a régi szokásokon alapuló intézkedés nem felel meg a társadalmi törvényeknek és jogellenes cselekedeteket követ el. Rájuk is a fennálló törvények és egyéb jogszabályok az irányadók. Ezeknek betartásáért az állami szervek felelősek.” A Komárom Megyei Tanács 1962. V. 10-i előterjesztése.

[7] Makara György: *Fertőtlenítés, rovar- és rágcsálóirtás. Jegyzet a Köjál-ellenőrök számára.* 1973, 298. o.

[8] A második világháború után nyolc-tízezer kiütéses tifuszos esetet regisztráltak Magyarországon, az utolsó járvány 1954-ben volt 154 fertőzöttel. Az utolsó megbetegedést (5 eset) 1961-ben regisztrálták.

[9] Erre példa a gyöngyösi tanács 1960-as javaslata a roma koldusokról: „a cigányasszonyok, de főként az általuk kioktatott nagyszámú maszatos cigánygyermek a nagy idegenforgalmú Gyöngyös város belterületén lévő vendéglők és cukrászdák előtt leszólítják a vendégeket (...) köztük a kapitalista országokból érkező vendégeket is, hogy részükre pénzt adjanak. Számtalan esetben tapasztaltuk és erre a lakosság is felhívta a figyelmünket, hogy nyugati diplomáciai kocsikban utazó külföldiek e jeleneteket fényképezik és nyilván a valóságtól eltorzítva népi demokratikus rendszerünk elleni propagandára használják fel nyugaton e felvételeket.” (Gyöngyös Város Tanácsának jelentése, 1960. 07. 28.) 1961-ben Mánfán az addig erdőben élő romák megvették a műút melletti domboldalt, ahová kis házakat építettek. Az akkori tanács azzal az indokkal, hogy a nemzetközi műút mentén tűrhetetlen egy ilyen elmaradott telep, lebontatta a házakat, visszaköltöztette őket az erdőbe. Faludi András: *Cigányok.* Kossuth Könyvkiadó, 1964, 17. o.

[10] Dr. Vass Ádám: A tetvesség nemzetközi és hazai helyzete és az ebből adódó feladatok. *Budapesti Közegészségügy*, 1977/3., 68. o.

[11] Dr. Kneffel Pál: A magyarországi cigánytelepek közegészségügyi helyzete, higiénés problémái és feladatok. In: Zagyva Imre (szerk.): *A cigánylakosság szociális gondozásának és nevelésének kérdései.* Budapest, 1974. 207. o.

[12] A Pest Megyei Köjál jelentése a cigányok közegészségügyi vizsgálatáról. 1982.

[13] Az oláh és magyar cigányokról szóló leírások jól tükrözik a hatalom ismereteit. 1958-ban a Szarvasi Tanács munkás-toposzkát is használó stílusban: „a nélkülöző, rosszul táplálkozó oláh cigányok sokkal egészségesebbek, mint a zenész fajrokonai. (...) A sok nélkülözés, önmegtartóztatás és a hiányos öltözködés, a nem megfelelő fűtés és igénytelen táplálkozás megedzette az idők folyamán a szervezetüket és így a betegségekkel szemben is edzettekké váltak. Példa rá, hogy az oláh cigány fertőzött tetvei őt magát nem betegítik meg. A fertőzött kútból való

ivás után nem kapnak hastífuszt. Az elhullott állati hús elfogyasztása náluk nem jár gyomorrontással vagy bélmegbetegedéssel. (...) S így sorolhatnánk fel még néhány példát, amely azt mutatja, hogy a szervezetük acéllá edződött a nélkülözések kohójában. De vajon rendjén van-e ez így? Nincsen rendjén, mert tisztátalan viskóik és ezek környéke a fertőzőes betegségek gócpontjai és ezeket embertársaink érdekében sürgősen fel kell számolnunk.”

[14] Fodor Ferenc–Vedres István (szerk.): *Közegészségtani-járványtani gyakorlatok és bemutatások*. Budapest, 1981, 129. o.

[15] Ferkovics Sándor: Feljegyzés. Magyar Országos Levéltár, XXVIII-M-8 1. doboz.

[16] Tájékoztató jelentés a vöröskeresztes szervezetek munkájáról a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban, valamint más módszerekkel való együttműködésről ezen tevékenység során. 1962. IX. 22.

[17] A Baranya Megyei Tanács 1962. április 18-i ülésének előterjesztése.

[18] Az Egészségügyi Minisztérium utasítása a Köjál igazgatóihoz a kiütéses tífusz elleni védekezés tárgyában.

Megjelent: Beszélő folyóirat [4], 6. szám, Évfolyam 6, Szám 6 [5]

- Előző cikk: Fekete személyi igazolvány és munkatábor [6]
- Következő cikk: Visszaemlékezések [3]
- Roma-dosszié [7]

Forrás: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/kenyszermosdatasok-magyarorszagon>

Links:

[1] <http://beszelo.c3.hu/szerzok/bernath-peter>

[2] <http://beszelo.c3.hu/szerzok/polyak-laura>

[3] <http://beszelo.c3.hu/keretes/visszaemlekezések>

[4] <http://beszelo.c3.hu/archiv>

[5] <http://beszelo.c3.hu/epublish/1/459>

[6] <http://beszelo.c3.hu/cikkek/fekete-szemelyi-igazolvany-es-munkatabor>

[7] <http://beszelo.c3.hu/rovatok/roma-dosszie>